

Nina K. Grøftehaug:

“Tak ska' do ha'!”

— og hvad siger man så?

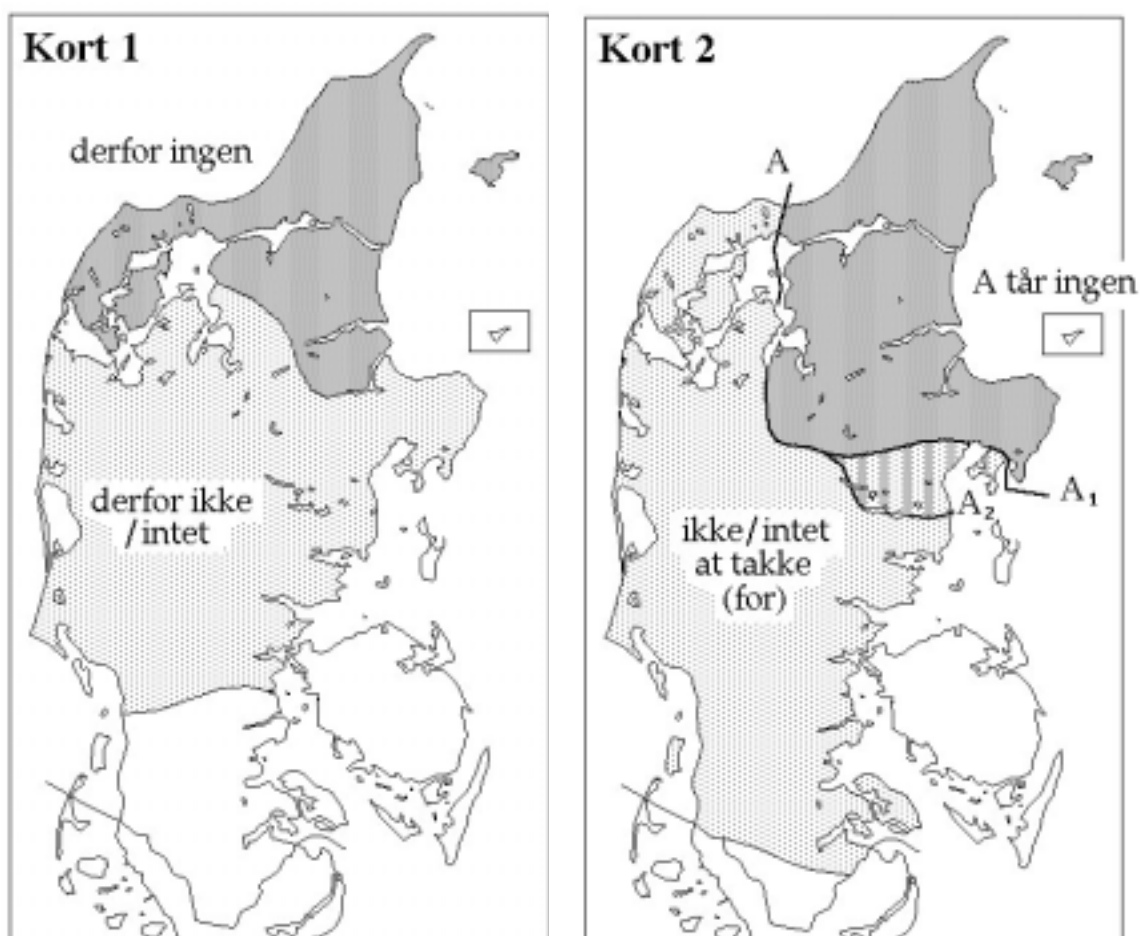
Et Stykke Sønden for Rimmen slog de ind på en Sti, der over de fattige Marker førte ud til Gøttrup Strand ... Nu vilde Anders Peter vende om. Andrea sagde, at hvis det havde været tidligere paa Aftenen, kunde han have fulgt med ind og sagt Godaften til hendes Forældre ... De blev staaende lidt, inden de skiltes; saa gav hun ham Haanden til Godnat. “No ska do ha Tak”, sagde hun. “Nej, derfor ingen”, sagde han glad. Saa gik de hver sin Vej.

Scenen er fra Richardt Gandrup's roman *Mørket* (1917), og Anders Peters kvittering på Andreas tak er netop den, man bruger heroppe på forfatterens fødeegn: **derfor ingen**. Man møder også udtrykket et godt stykke sydpå, helt ned til Randers-egnen, men længere nede og mod vest er det varianten **derfor ikke**, som tager over. Se kort 1.¹

Begge udtryk er så godt som ukendt på øerne, og mange har da også undret sig over denne jyskhed, fx forfatteren til dette indlæg i Socialdemokraten 24/6 1955: *I Århus og det øvrige Jylland er det almindeligt at benytte udtrykket: “Derfor ikke”. Man bruger det i stedet for “Selv tak”, og det er fuldt anerkendt og forståeligt for alle. Enhver københavnervil synes, det er noget mærkeligt noget at sige.”*

– Ja, for på “rigtigt dansk” (dvs. københavnsk-præget rigsmål) hedder det jo *selv tak*, *ingen årsag* eller *jeg be'r*, hvad jyder til gengæld finder skabagtigt.

¹ Grænsen er naturligvis ikke helt så skarp, som kortet viser: *derfor ingen* er optegnet i enkelte gode kilder så langt sydpå som Horsens-egnen, *derfor ikke/intet* tilsvarende helt op på Ålborg-kanten. Kilderne skal rimeligvis tydes derhen, at *ikke/intet* i nyere tid har bredt sig på *ingen's* bekostning. Om det lydlige sammenfald *ikke/ingen* og den dialektale udtale heraf, se note 3.

N.C. Lukman foreslår i sin bog *Fredericia Kolonien* (1939), at *derfor ikke* betegner “et Minde om Fredericias franske Rokoko ... hvor de smaa “Fruentimmer af Stand” lærte at neje yndefuldt og sige “Pas de quoi, Monsieur!” (s. 203). Selve skikken med overhovedet at anvende sådanne høflighedsfraser kan meget vel have sit udgangspunkt i dannede købstadskredse, men sprogligt set peger *derfor ikke* snarere mod det nedertyske *dor ni för* end mod fransk – jf. Bent Jul Nielsen i *80 Ord* (1992). Hvis udtrykket da ikke er opstået spontant på dansk grund!

Meget tyder på, at dette udtryk faktisk har bredt sig fra bykulturen. I A.C. Skyum: *Morsingmålets Ordforråd* (1951-54) betegnes *derfor ingen* som et nyere udtryk (bd. I. s. 257), og M.P. Ejerslev supplerer (også fra Mors) med denne kommentar: “for os ældre lyder det fremmed og skabagtigt og uden nogen som helst mening”. Yngre kilder i Nordvestjylland kalder derimod udtrykket “det gamle og normale”.

Nok lyder det sært i en københavners ører med *derfor ikke* – det er dog gennemskueligt, hvad der menes, og udtrykket er efterhånden temmelig kendt. Helt anderledes ville han studse over at få svaret **A tår ingen** (= jeg tager ingen – tak, naturligvis). Men det er i Nordøstjylland den ældre dialektale måde at udtrykke det samme på. Udtrykket er optegnet på Mols allerede i 1829 ved præsten A.B. Marcussen, og Niels Nielsen skriver i 1913 sammesteds, at “*A taaer engen ... er den almindelige Form, under hvilken en (udtalt) Tak tilbagevises*”. Ifølge Jysk Ordbogs spørgelister kendes udtrykket i hele området nord for linjen A på kort 2.²

Sønderjyderne har naturligvis også deres måde at kvittere for en tak på; her hedder det: **It å tak (for)** (= ikke/intet noget at takke for) el. lign. Denne høflighedsfrase anvendes også (med lidt anderledes udtale³) i store dele af Vest- og Midtjylland, faktisk helt op til linjen A på kort 2 – de fleste steder som en mere folkelig variant af *derfor ikke*, i Århusegnen (mellem linjerne A1 og A2) som et yngre alternativ til *a tår ingen*. Nogle læsere vil nok være stødt på udtrykket i Jeppe Aakjærs *Naar Bønder elsker* (1930): “*Andt kan a saamænd ett sej jer.*” – “*Ja, det er Urd nok. Tak ska du ha, Poul!*” – “*Ett aa takk! Faawal.*” (s. 54).⁴

Hvorfor nu alle disse formaliserede – og ikke altid lige gennemskuelige udtryk? Var det ikke nemmere at sige det ligeud, i jævne ord, når man kvitterer for en tak? Nej, det er i virkeligheden svært! Det ender let i vævende udredninger af typen “*Det er da ikke noget at tale om ... så meget var det da heller ikke ... du kan jo altid gøre mig en tjeneste en anden gang*” etc. – eller man må gribe til en spøgefuldhed for at afdramatisere situationen: “*så hellere en skilling*”, “*af mange tak døde*

² Derimod må det bero på en misforståelse, når *a ta'r ingen* også henføres til Sydvestjylland, se H.F. Feilberg: *Ordbog over jyske almuesmål* (1886-1914) bd. III s. 761.

³ Mest fordi adverbiet *ikke* udtales ret forskelligt hen over området: *it, ent, e't, e'*. Rigtigere ville det i øvrigt være at sige: neutrumformen *intet*, for det er ret beset dette pronomener, der i jysk bruges med betydningen ‘ikke’. Det *ikke/intet*, som optræder på kort 1, kan ud over de ovennævnte udtaler også have former som *entj, ejk* og *æ'*.

⁴ Oversættelse: “Andet kan jeg såmænd ikke sige jer” – “Ja, det er (også) ord nok. Tak skal du have, Poul!” – “Selv tak! Farvel!”.

smedens kat” etc. Det nemmeste, det hurtigste – og det sikreste! – er faktisk at bruge en indarbejdet floskel: “*selv tak*”, “*derfor ingen*”, “*A tår ingen*”, eller hvad det nu hedder på stedet.

Derfor støder man også i Jysk Ordbogs samlinger på andre udtryk end de ovennævnte, der har været ved at udvikle sig til kvitteringsfloskler – uden at de nogen sinde er slået helt igennem. Der er fx påfaldende mange kilder fra Vendsyssel, der besvarer en tak med et “*skij mæ det*” (= skide med det). Et par kilder fra Himmerland svarer “*a takker øwer*” (= jeg takker over). I Nord- og Midtjylland har mange brugt udtrykket “*de sku e’t ha kost*” (= det skulle ikke have kostet, nemlig: dig noget).

Floskler er altid et spørgsmål om *give and take*: du opgiver din spontane oprigtighed, men du opnår hurtigt og utvetydigt at få sat punktum for en åben situation. Når du siger “*a tår ingen*”, har du (paradoksalt nok) taget takken til dig – og så er dén ikke længere!